

Шабашники (2012)

Авраменко Сергій Володимирович

У всі часи на Україні були неблагополучні сім'ї, і всі вони, кожна по своєму, були і є нещасливі. Одні дітьми, інші — батьками. Останніх, як правило, значно більше. І всі вони, гамузом взяті, за видами нещастя майже однакові — одні від "великого розуму", інші — від природних, вроджених фізіологічних вад і хвороб, треті — від згубних звичок. А коли в одних і тих самих людей поєднуються якщо не всі вони, а хоча б частково, то це вже для них і близьких їм — справжня трагедія, тягар для всіх.

У повоєнні роки в одному із сіл Київської області поєднали своє життя двоє молодих глухонімих людей. І не було в той час щасливішої пари — ні в селі, ані в усьому районі. Вони дихали одне одним у своєму замкненому колі спілкування, жили одне одним, лягали спати і вставали єдиним цілим — з єдиним поглядом, спільним подихом...

Та ось народився синок. Назвали його Адамом.

Відбулися хрестини, а з ними з'явилися й "друзі", яких приваблювала молода глухоніма сім'я, куди можна було завжди зайти, як додому й добряче випити за їхній рахунок — за їхнє і своє здоров'я. А разом з цим, не церемонячись, що тебе почують і комусь передадуть мовлене під хмелем — глухонімі не почують і нікому нічого не скажуть, — можна досхочу "накалякатись" про все і всіх, змовитись про щось чи порадитись, а то й поспати, якщо ноги не несуть...

І так із дня в день вони складали компанію молодцям, яким було добре від того, адже їх признали люди, стали шанувати і тепер приходять до них, як до себе додому, — і гамірно, і радісно...

На радість батькам Адам ріс міцненьким, бадьорим хлопчиком, який не тільки добре чув і говорив, а й підспівував щоденній компанії. Та згодом він став проявляти радість лише при батьках, а як збиралася компанія, замикався в собі, вороже зиркав на прибулих і не підпускав до себе. А іноді й виганяв із хати. І ті поступово стали уникати розумного хлопчика, а батьки вже призвичаїлись до чарки... Й почали жити лише з городу і свого підсобного господарства — що виростять, те і з'їдять. А пенсія обох ішла на випивку, що привносила у їхнє життя радість буття, скрашувала "гірку" долю, і для Адама іноді купляли такий-сякий одяг і таке ж бідненьке шкільне причандалля...

Хлопець хоча і пропускав уроки з побутових причин, та все таки вчився добре; як кажуть в народі — усе схоплював на лету. Захоплювався футболом, малюванням, огородництвом; був добрим... Любив копатися в городі, бо від батьків толку було мало. І ще, мабуть, тому пропадав з лопатою біля землі, що хотів їсти.

Аби переконатися в його таланті до живопису, досить було один раз побачити копію картини "Три богатирі", створену ним маслом. Найдивніше було те, що з оригіналу була списана кожна рисочка автора, перенесені на копію усі кольори картини, усі відтінки, кожний штрих... Копія була написана Адамом на полотні розміром півтора на метр. І це — у восьмому класі, при тому, що він ніде не вчився техніці малювання. Хіба що, на уроках з малювання у загальноосвітній школі. Та що то були за уроки... Цього не відають лише ті, хто там не вчився.

Він не раз ділився своїми важкими роздумами про своє домашнє життя-буття зі своїм товаришем по класу Володимиром. А коли той запропонував по закінченню школи поїхати разом до Києва в пошуках кращої долі, Адам категорично заявив:

— Ні, Володю. Ось закінчимо восьмий клас і наші дороги розійдуться. Я батьків не кину. Вони мене народили й виховали — віддали усе, що мали. Без мене вони загинуть.

— Слухай, Адаме! Ти будеш приїжджати на вихідні й допомагатимеш їм. Якщо хочеш, ми будемо робити це разом.

— Ні. Це моє остаточне рішення. Закінчимо вісім класів і я піду працювати.

— Куди? В колгосп? У тебе ж талант. Навіть якщо не станеш художником, то будеш добрим спеціалістом. Адже тобі ціни немає. І зможеш допомагати батькам. По-справжньому.

— До того часу вони пропадуть без мене. Усе! Більше не заводь зі мною цих розмов.

— Вибач, але нічого іншого я тобі не можу запропонувати. Це оптимальний варіант.

— І не треба. Я сам розберусь.

На цьому розмову про спільне навчання і роботу в Києві між двома друзями було закінчено — розділила їх доля. І зовсім не так, як планувалося.

* * *

У радянські часи бригади жителів депресивних областей шукали собі заробітку по всій Україні. Це були так звані "шабашники". У них були свої організатори (бригадири). Вони уклали з колгоспами відповідні угоди. Як правило, це були будівельні та шляхові роботи. За необхідності їхній кількісний склад поповнювався за рахунок найбільш знедолених, одиноких і беззахисних місцевих жителів.

Після закінчення роботи на об'єкті бригадир отримував в бухгалтерії колгоспу усі зароблені бригадою гроші й одноосібно, за згодою своїх бригадних "лідерів", які правили бал у бригаді, ділив їх поміж її членів згідно персонального внеску кожного. Оцінював внесок і визначав розмір зароблених коштів все той же бригадир не без підказки й вимог "лідерів", з якими він організував бригаду. В результаті такого розподілу заробітку залучені до роботи в бригаді знедолені й одинокі місцеві отримували свою заробітну платню з рук бригадира як милостиню, іноді залишаючись ще й боржниками, бо брали на харчі й випивку у бригадира в борг — в рахунок майбутньої зарплати. Опісля закінчення робіт бригада зникла так швидко, як і з'являлася.

Не маючи постійного заробітку і в кінці травня почувши про появу бригади, що уклала угоду з колгоспом про вимощення дороги до сусіднього села, Адам поспішив з'явитися на ясні очі бригади. Дізнався, де вони знаходяться, і з самого рання підійшов до хати, котру знімали прибульці, а коли зайшов, побачив за столом, заставленим напоями і наїдками біля десятка плечистих чоловіків. У повітрі стояв стійкий запах перегару й пелена цигаркового диму затіняла риси їхніх облич.

— Здрастуйте! — привітався Адам.

— Здоров будь, якщо не жартуєш хлопче. Чого прийшов?

— Ви та бригада, що буде укладати бруківку до сусіднього села?

— А твоє яке діло?

— Вам люди ще потрібні?

— Це ти людина?

— А що, не схожий?

— Не дуже. Це ти хочеш працювати? Відповідай або йди геть, гуморист задрипаний, — почув у відповідь непривітне, зле.

— Так.

— Скільки тобі років?

— Вісімнадцять.

— Тебе ж в армію заберуть.

— Мене не заберуть. Я звільнений.

— Дефектний?

— Ні. У мене батьки інваліди. Їх нікому доглядати — я у них один.

— То може скажеш, що з ними? Чим вони займаються?

— Глухонімі. Займаються домашнім господарством.

— А вони згодні? Нам скандал не влаштують?

— Ні.

— Що ж ти умієш робити? Лопатою працювати, вимощувати камінням вулиці?

— За пару днів вимощувати буду не гірше за вас. А лопату тримаю з дитинства.

— О — о — о!.. Якщо не лінивий, тоді приходь.

— Коли?

— Та хоч завтра. І лопату з дому прихопи.

— На котру годину?

— На восьму.

— Так рано?

— Якщо для тебе це рано, тоді спи. І не приходь.

— Добре, — погодився Адам. — Я буду.

— А як же тебе звати?

— Адам.

— Ти диви?.. — подивувався старший, мабуть бригадир. — А Єва у вас тут є? — запитав не без іронії.

— Є! У нас тут усе є. Я буду, — ще раз підтвердив своє рішення хлопець, на що чоловіки якось дивно презирнулися. — А оформлятися, писати заяву треба?

— Яка в біса заява? Якщо хочеш працювати, приходь і працюй. Гроші за весь час роботи отримаєш, як і ми всі, після здачі дороги замовнику. Зрозумів?

— Так.

— Тоді йди геть і вранці будь, як штик.

— Добре, — обнадієно мовив Адам й поспішив за двері. Коли ж він зачинив їх, бригадир якось кисло посміхнувся й кинув чоловіку, що стояв праворуч нього:

— При нагоді дізнайся в когось, що це за малий і які в нього батьки. Нам зайві руки згодяться, але тільки не зайвий рот. Та й розум і язичок у нього гострі, тому треба дивитися в "оба", — попередив і помахав вказівним пальцем.

— Так, так, — погодилися з бригадиром чоловіки.

* * *

Впродовж двох місяців машини колгоспу в супроводі довіреного бригадира виїжджали з його території у рідну область бригадира, повертаючись на другий день з бутом, який тут же змилені члени бригади з рання до пізнього вечора укладали на завчасно підготовлену для нього "подушку", а машини тим часом знову й знову везли оброблений камінь. Видобування піску й доставку його, води й цементу на дорогу забезпечував сам колгосп, залучаючи до цього своїх працівників і свій транспорт. За потреби працювала й бетономішалка. І робота кипіла — кожен заздалегідь знав своє робоче місце, носив із собою свої інструменти й працював до сьомого поту, не піднімаючи голови. Адам був на підхваті, й перепадало йому, як нікому іншому — усі підганяли, наступали на п'яти і крили матом...

Повертаючись вечорами додому, він так-сяк вечеряв і без пам'яті падав у ліжку. Наступного дня ще затемна прокидався під вимогливий дзвін механічного будильника. Порався по господарству, готував їсти, на бігу снідав; брав, що було, із собою і, ще жуючи й запиваючи знаменитий батон чи український хліб водою, набраною з криниці, чимдуж біг на дорогу, аби встигнути туди до приходу решти бригади — так йому було спокійніше.

Нарешті попереду, за поворотом замайоріла траса обласного значення, до якої вони й повинні викласти цю кляту дорогу. Здавалося, безкінечна гонитва з бутом, землею, піском, молотками й лопатами мала ось-ось закінчитись і це вселяло надію на відпочинок, на перерву в гонитві по цьому замкненому колі — дорога, камінь, молоток, лопата, пісок, цемент, земля, камінь машини, злоба, безпам'ятний сон, пробудження і знову те саме — до знемоги, до нестями... Так відбувалося ще місяць.

І ось стик каменю й асфальту відбувся — останнє каміння буквально вбивається між ними, заливається бетоном і лише тепер, здається, усе стало на свої місця. Ніби так і було. Й від

цього на душі стало легше, вільніше... На лицах людей проступила навіть якась розгубленість, ніби щось загубили вони, чи втратили...

До тями привів усіх бригадир.

— Завтра дорогу прийматиме комісія, тож відсипайтесь. А ось після оформлення акта про прийом дороги, бухгалтерія разом з економістами зробить розрахунок оплати наших послуг згідно підписаної мною і головою колгоспу угоди про виконання нами роботи у повному обсязі. Й лише після цього в банку замовлять і привезуть гроші. Тим, хто поспішає додому, аби не марнувати тут час, я порадив би їхати, а за тиждень приїжджайте до мене за грошима — ви знаєте, де я живу. Запитання є?

— А де я отримаю свої гроші? — дисонансом прозвучав голос Адама в загальному хорі "одобрянсу".

Смішок хвилиною пройшов по скупченню укладачів буту і стих у лісі, понад яким зміїлася нова дорога.

— Правильне запитання, — несподівано підтримав Адама бригадир. — Отримаєш гроші у мене, як і всі, хто залишиться. Зрозумів, малий?

— Так, — відповів той за обтяжливу хвилину мовчання.

— От і ляля... І ще одне. За нашою традицією у день отримання заслуженої винагороди ми збираємось для виконання нашої останньої роботи — це як ритуал. Ми запросимо тебе Адаме, будь певен. Ще є питання?

— Ні — і — і!.. Досить дурні, — загула бригада й посунула до магазину. Цього вечора гуляли усі допізна...

* * *

Кінчався другий день відпочинку. Попоравшись по господарству, Адам все ж таки вирішив під вечір завітати до хати, яку орендувала бригада — може гроші віддадуть... Поголився, помився, одягнув ще звечора випрану сорочку, причесав завжди непокірну, як і він сам, чуприну й почалапав до своїх доброзичливців.

Коли прочинив скрипучі двері, почув багатирський храп бригадира. За столом самотньо сидів за пляшкою його побратим по укладці буту — знавець всілякої техніки й геодезії, без якого дороги, мабуть, і не було б. Побачивши Адама, він приклав палець до губ, мовляв: тихо!.. Не розбуди. Й поманив хлопця пальцем до себе.

— Я знав, що ти прийдеш, — прошепотів хриплим голосом. — Якби не прийшов, я сам прийшов би за тобою. Ти пам'ятаєш ту мітку, яку ми залишили на повороті біля самого лісу? Така велика жердина стоїть. Там ще машина купу щебеню насипала. Пісок є, цемент у лісі приховано. Бочка з водою поряд. Ти її, мабуть, бачив. Усе приготовлено.

— Так, пам'ятаю, — байдуже мовив Адам.

— От і добре. Завтра бригадиру видадуть гроші і ми в чотирьох, разом з тобою, закладемо пам'ятний знак на честь нашої дороги. Спочатку буде обід із шашличком, потім робота і фін — н — нал!.. Гуляння до ночі. Ось тільки нікому про це не кажи, щоб не привертати зайвої уваги непотрібних нам людей. Завидників у нас вистачає.

— Я ж не п'ю.

— То й не треба — нам більше буде. Але від шашличків і від ста грамів до них — за дорогу, щоб міцною була, ти не можеш відмовитися. Адже такої зарплатні ти ще ніколи не отримував. І це завдячуючи нам. Тож надіюсь на тебе. Впевнений, традицій наших ти не поламаєш, не відмовишся від компанії і ще трошки попрацюєш.

— Дякую за довіру. А що треба робити?

— Під постамент ти маєш викопати яму півтора на метр. І такої ж глибини — не менше метра. Біля самої купи щебеню — в притул.

— Для чого таку велику?

— Дурень. Це ж на віки робиться. Щоб ніхто не міг наш знак розколупати. Як самий молодий і проворний, ти викопаш яму до нашого приходу. Десь по обіді, скажімо так, о третій годині яма має бути готова, а в цей час ми будемо уже з тобою. Обідаємо, сто грам, пара шашличків і до роботи. Далі вже за бажанням — отримуємо платню і хто куди хоче. Не підведеш?

— Ні, буду.

— Бути мало, до третьої години дня треба яму викопати. Тільки не забудь прихопити для себе і для нас ще по лопаті. Всього має бути чотири.

— Добре, не забуду, — запевнив Адам, думаючи про те, скільки ж йому заплатять і як використати зароблені кошти.

Попрощався і, дякуючи долі, яка послала йому гарний заробіток, поспішив додому.

* * *

Наступного дня, упоравшись з домашніми справами і прихопивши із собою лопати, вже після першої години дня він був на визначеному місці. Обкопав необхідний периметр для ями, перепочив хвилинку і, поплювавши в долоні, аби міцніше тримати своє знаряддя праці, з усієї сили увігнав його в землю.

Працював, не покладаючи рук. Хвилин з п'ять перепочивав і знову брався до справи — зробити її вчасно вважав за честь.

За чверть три години дня до купи свіжонасипаної землі під'їхала іномарка. З неї вийшов бригадир у супроводі своїх найближчих помічників, серед яких чільне місце займав геодезист. Вони йшли попереду. За ними тьопав третій, найбільш невиразний, тихий чоловік. Він більше мовчав аніж говорив, і лише в упор зирив холодними, немигаючими очима на свого опонента так, що той радий був би погодитися з ним навіть у тому випадку, якби мовчун стверджував що Земля має форму тарілки, і поспішив би відійти від цього дивного й суворого чоловіка за спину інших.

Вони підійшли й не побачивши Адама ні біля ями, ані в ямі, розгублено роззирнулися. Геодезист хотів було покликати хлопця, подумавши, що той збирає в лісі ягоди, та бригадир попереджаючи приклав палець до губ і насторожився. Потім по-лисячому витяг шию і, прислухаючись, покрутив головою. Опісля сторожко, намагаючись не ступати на сухі гілки, пішов праворуч, у кущі. А побачивши на сонячній галявині Адама, що зморено спав в різнотрав'ї, подав сигнал мовчуну, показавши на лопати, що були біля хлопця й ребром долоні

зробив помах у напрямку сплячого.

Сторожко ступаючи, мовчун тихо підійшов, підняв лопату і щосили рубонув нею хлопця по голові — раз, вдруге, втретє...

Тіло нещасного якось дивно тріпнулося, засмикалося і після чергового удару лопати стихло.

— Усе! Ось тепер закінчили роботу, — сказав мовчун і відкинув лопату.

— Ти свою — так. А тепер допоможи нам. Цього Адама поки що в кущі, щоб ніхто випадково не побачив.

Вони удвох із бригадиром перетягли тіло хлопця й прикидали гіллям, а геодезист зібрав лопати й доніс їх до ями. Потім вони усі разом приступили до останньої роботи на землях цього колгоспу: принесли крадений цемент із лісу, накидали в яму щебеню, зробили розчин з цементу і піску в металевій ємкості, що стояла в кущах, і залили основу "постаменту". На цю основу скинули тіло хлопця, накрили його щебенем і знову залили цементним розчином. Так повторювалося декілька разів, аж доки бетонний "постамент" з тілом Адама не зрівнявся із землею.

Про всяк випадок вони згребли залишок щебеню на "постамент", перемішали весь цемент з піском, щедро поливаючи бетонним розчином. Опісля помили лопати й поклали в машину — згодяться.

Машина розвернулася довкола "постаменту", виїхала на мощену дорогу й направилася в бік одеської траси.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/avramenko_serhii_volodymyrovych/shabashnyky